

مدیریت تأمین مالی خرد

دیدگاه اقتصاد کلان نسبت به موضوعات تأمین مالی خرد

ابوالفضل ایروانی، سکینه شیرزایی، حسین ملایی

مدیریت تأمین مالی خرد

ابوالفضل ایروانی، سکینه شیرزایی، حسین ملایه

سرشناسه: ایروانی، ابوالفضل، ۱۳۵۷ -
 عنوان و نام پدیدآور: مدیریت تأمین مالی خرد: دیدگاه اقتصاد کلان نسبت به موضوعات تأمین مالی خرد/ ابوالفضل ایروانی، سکینه
 شیرزایی، حسین ملایه
 مشخصات نشر: تهران: فکر بکر، ۱۳۹۵.
 مشخصات ظاهری: ۲۹۰ ص.
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۹۶-۸۴-۱
 وضعیت فهرست نویسی: فیا
 عنوان دیگر: دیدگاه اقتصاد کلان نسبت به موضوعات تأمین مالی خرد.
 شناسه افزوده: شیرزایی، سکینه، ۱۳۵۷ -
 شناسه افزوده: ملایه، حسین، ۱۳۵۲ -
 رده بندی کنگره: HG۱۷۸/۳/ف۱۹م۴ ۱۳۹۵
 رده بندی دیویی: ۳۳۲
 شماره کتابشناسی ملی: ۴۳۴۹۳۶۲

خرید اینترنتی این اثر در سایت: www.fekrebekr.ir

ناشر: فکر بکر

تیراژ: ۵۰۰ جلد

چاپ اول: تابستان ۱۳۹۵

امور فنی: انتشارات فکر بکر

صفحه آرایی: فائزه دستگردی

طراح جلد: نفیسه شکرانی

لیتوگرافی و چاپ: واصف

قیمت: ۸۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۹۶-۸۴-۱

کلیه حقوق این اثر متعلق به ناشر می باشد.

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۹
مقدمه.....	۱۱

فصل اول: موضوعات مورد توجه به هنگام فراهم نمودن تامین مالی خرد

شناختی از بافت کشور.....	۲۹
تأمین کنندگان خدمات میانجی‌گری مالی.....	۳۰
تأثیر کنندگان تأمین مالی خرد موجود.....	۳۶
تأثیر بر ارائه‌دهی دولت بر تأمین کنندگان خصوصی.....	۳۶
تأثیر تأمین کنندگان تأمین مالی خرد بر سایر تأمین کنندگان.....	۳۹
اهدای کنندگان چه نقشی را در تأمین مالی خرد ایفا می‌کنند؟.....	۴۰
سیاست‌های بخش مالی و اصلاح قانونی.....	۴۳
سطوح فقر.....	۴۶
سرمایه‌گذاری در خصوص توسعه زیرساخت و منابع انسانی.....	۴۶
دیدگاه دولت در خصوص بخش شرکت خرد.....	۴۸
پیوست شماره ۱: مخاطراتی در خصوص صنعت تأمین مالی خرد.....	۵۰
مالکیت و کنترل.....	۵۰
مخاطرات مدیریت.....	۵۲
صنعت جدید.....	۵۳
منابع و اطلاعات بیشتر.....	۵۴

فصل دوم: بازار هدف و تحلیل اثر

هدف‌گیری مستقیم و غیرمستقیم.....	۶۶
اهمیت گردش وجوه نقد کافی و ظرفیت قرض‌خدماتی.....	۶۸
نیاز به حداقل آورده شرکاء.....	۷۰

۷۱	خطر اخلاقی
۷۲	شناسایی بازار هدف
۷۳	ویژگیهای گروه جمعیت
۸۴	انواع شرکت های کوچک
۹۳	تحلیل اثر
۹۷	اثرات تأمین مالی خرد چیست؟
۱۰۸	چه موقع باید اثر را ارزیابی نمود؟
۱۰۹	روشهای ارزیابی اثر
۱۱۱	ویژگی های اصلی روش های کیفی
۱۱۴	ویژگیهای اصلی، هائیهام کمی
۱۱۷	شباهتهای میان رهیات های کیفی و کمی
۱۱۸	روش شناسی های ادغام
۱۱۸	انتخاب واحد تحلیل
۱۲۱	پیوست شماره ۱: ارزشیابی اثر کمی
۱۲۳	منابع و مطالعه بیشتر

فصل سوم: محصولات خدمات

۱۳۵	چارچوب سیستمها
۱۳۷	مؤسسات تأمین مالی خرد- حداقل گرا یا تلفیقی
۱۴۰	میانجیگری مالی
۱۴۱	اعتبار
۱۵۴	پس اندازها
۱۵۹	بیمه:
۱۶۰	کارتهای اعتباری و کارتهای هوشمند
۱۶۳	خدمات پرداخت
۱۶۴	میانجیگری اجتماعی

۱۶۸	 خدمات توسعه شرکت
۱۷۳	 خدمات اجتماعی
۱۷۶	 پیوست شماره ۱: رهیافتهای تأمین مالی خرد
۱۹۶	 منابع و مطالعه بیشتر

فصل چهارم: موسسه

۲۰۴	 ویژگی‌های یک موسسه خوب
۲۰۶	 اهمیت مؤسسات شریک
۲۱۰	 انواع نهاد
۲۱۰	 مؤسسات مالی رسمی
۲۱۳	 بانک‌های پس انداز و بانک‌های پس انداز پستی
۲۱۹	 مؤسسات مالی نیمه رسمی
۲۲۵	 تأمین کنندگان مالی غیر رسمی
۲۲۹	 رشد و دگرگونی نهادی
۲۳۲	 ایجاد یک موسسه راس
۲۳۶	 ایجاد یک میانجیگری مالی رسمی
۲۳۹	 حاکمیت و مالکیت
258	 پیوست ۱: گزارش عملکردی MFI
۲۵۹	 ۱- حاکمیت منسجم
۲۶۱	 ۲- بازارها و مشتریان
۲۶۲	 ۳- روش اعتباری
۲۶۳	 ۴- توزیع
۲۶۴	 ۵- مدیریت منابع انسانی
۲۶۶	 ۶- کامپیوتری کردن
۲۶۷	 ۷- مدیریت مالی
۲۷۰	 پیوست ۲- راهنمای جزئیات طرح کسب و کار

- ۱- صورت کلی طرح کسب و کار ۲۷۳
- ۲- تحلیل نهادی ۲۷۳
- ۳- فرضهای اساسی ۲۷۵
- ۴- شناسایی بازار: ۲۷۵
- ۵- تعریف رقابت: ۲۷۶
- ۶- گسترش تأمین مالی: ۲۷۹
- ۷- هزینه‌های عملیاتی - گذشته و برآورد شده: ۲۸۰
- ۸- سیستم بهره‌وری: ۲۸۰
- منابع و مطالعه بیشتر ۲۸۲

پیشگفتار:

پروژه الگوی مدیریت تامین مالی خرد به عنوان بانکداری پایدار با کمک فقرا (SBP) چند سال پیش، به عنوان تلاش مشترک و نسبتاً غیرمعمول توسط بخش فنی منطقه‌ای، بخش فنی آسیا و بخش مرکزی، منابع کشاورزی و طبیعی آغاز شد. این پروژه ظرف این چند سال و تغییرات نهادی، به حمایت از منطقه آسیا و بخش توسعه روستایی در جایگاه معاونت رئیس توسعه پایدار اجتماعی و محیطی و تأیید تامین مالی، بخش خرد روستایی و شبکه زیرساخت پرداخته است.

این پروژه تحفاتی کاربردی، یعنی SBP، به بهبود توانایی اهداکنندگان، دولتها، متخصصین جهت طراحی و اداءال سیاستها و برنامه‌ها به منظور ایجاد و مدیریت موسسات مالی پایدار که با طریقی، وثر در خدمت فقرا است، متمرکز می شود. با وجودی که مخاطبین اصلی پروژه کشور را کارکنان گروه بانک جهانی تشکیل داده‌اند، اما به طور قابل توجهی درخصوص تامین مالی خرد و زمینه‌های تامین مالی روستایی دانش محور سهیم بوده است.

بیش از ۲۰ مطالعه مورد شناسی موسسات تامین مالی خرد در سرتاسر جهان منتشر و پراکنده شده است، که اکثر آنها به دو زبان بوده‌اند. مجموعه سمیناری در بانک جهانی به مدت بیش از ۳۰ جلسه در خصوص تامین مالی خرد و تجربه خوب تامین مالی روستایی و توسعه‌های نوین برگزار گردید؛ سه کنفرانس منطقه‌ای به هنگام رشد و سود بردن از مذاکرات وسیع با متخصصین، سیاست‌گذاران و اهداکنندگان تمرکز داشت. SBP همچنین با کمک گروهی مشاور «راهنمای عملی تامین مالی خرد» که محصولات SBP را در آسیا و آفریقا توزیع نموده‌اند، تولید نمودند. امروزه منبع منظم و معینی از مرجع عملی برای رهبران و کارکنان تیم کاری گروه بانک جهانی بوده و در خصوص عملیاتی‌های تامین مالی خرد یا مولفه‌های پروژه شامل فراهم سازی خدمات مالی که برای فقرا فعالیت می نمایند، کمک می کند.

این کتاب به عنوان منبعی جهت مدیریت تأمین مالی خرد: دیدگاهی نهادی و مالی- منتهی درجه کار SBP را در جستجوی هدف اصلی آن ارائه می‌نماید. این کتاب با منبع جامعی برای اهداکنندگان، سیاست‌گذاران و متخصصین، نخست موضوعات سیاست، قانونی و تنظیمی مرتبط با توسعه تأمین مالی خرد را پوشش داده و متعاقباً و عمیقاً به عوامل اصلی فرآیند ایجاد موسسات مالی پایدار با کمک توسعه موثر فقر می‌پردازد.

همچنین این کتاب، بر جنبه‌های نهادی و مالی تأمین مالی خرد متمرکز دارد. اگرچه تحلیل اثر آن مختصراً بررسی می‌گردد، اما گفتگوی کاملی از هدف‌گیری فقر و تأثیرات کاهش فقر حاصل از تأمین مالی خرد، بر عهده سایر مطالعات و نشریه‌ها گذارده می‌شود.

خرسندیم که در این کتاب، به طور قابل توجهی در خصوص بهبود سیاستها، کسب و کارها در زمینه تأمین مالی خرد بهیم هستیم. بر خود لازم می‌دانیم با تشکر و قدرانی از تمام کسانی که به طور قابل توجهی در تألیف و گردآوری این کتاب مشارکت نمودند. و همچنین تشکر و سپاس از اساتید زیادی که فصل‌های گوناگون این کتاب را بررسی کرده و درباره آن اظهار نظر نمودند.

مقدمه:

برآورد شده که ۵۰۰ میلیون نفر فقیر فعال از لحاظ اقتصادی در شرکتهای خرد و همچنین کسب و کارهای کوچک در سراسر جهان وجود دارند (بانکداری جهانی زنان ۱۹۹۵). اکثر آنان به خدمات مالی کافی دسترسی ندارند. متخصصان و اهداکنندگان تأمین مالی خرد به منظور برآوردن این تقاضای قابل توجه خدمات مالی توسط کارآفرینان خرد کم درآمد، باید دیدگاه بلند مدتی را برگزینند. هدف کتاب حاضر، یکپارچه کردن ابزار و اصول راهنما در منبعی واحد است که تأمین مالی خرد پایدار را امکان داده و موسسات پویا را ایجاد نماید.

همچنین دومین هدف کتاب، فراهم نمودن منبعی جامع برای طراحی، اعمال، ارزشیابی و مدیریت فعالیت های تأمین مالی خرد می باشد. کتاب حاضر با ناهمخوانی های جهانی را از مطالب آموخته شده از تجربیات مقامات، اهداکنندگان و سایر افراد در سراسر جهان برداشت می نماید. این کتاب اطلاعات مرتبطی را به خوانندگان ارائه می دهد که به آنها را در خصوص مطلع شدن و تصمیمات موثر متناسب با اهداف و محیط خاص کمک نماید.

تعریف تأمین مالی خرد

تأمین مالی خرد به عنوان یک رهیافت توسعه اقتصادی استنتاج می شود تا مردان و زنان کم درآمد از آن بهره مند گردند. این اصطلاح به فراهم سازی خدمات مالی برای مشتریان کم درآمد مانند خویش فرمایان اشاره دارد. خدمات مالی عموماً شامل پس اندازها و اعتبارات می باشد؛ در حالی که برخی سازمانهای تأمین مالی خرد، بیمه و خدمات پرداخت را نیز تأمین می نمایند. اکثر MFI ها علاوه بر میانجی گری مالی، خدمات میانجی گری اقتصادی اجتماعی از قبیل تشکیل گروه، توسعه اعتماد به نفس و آموزش در خصوص سواد آموزی مالی و صلاحیتهای مدیریت در میان اعضای گروه را فراهم می کنند. بنابراین تعریف تأمین مالی خرد، اغلب هم شامل میانجی گری مالی است و هم میانجی گری اجتماعی. تأمین مالی خرد، صرفاً بانکداری نیست، بلکه به منزله ابزار توسعه می باشد.

فعالیت‌های تأمین مالی خرد عموماً عبارتند از:

- وام‌های کوچک، عموماً برای سرمایه‌گذاری؛
- ارزیابی غیررسمی وام‌گیرندگان و سرمایه‌گذاریها؛
- جایگزین‌های وثیقه مانند تضمین‌های گروهی یا پس‌اندازهای اجباری؛
- دسترسی به وام‌های بزرگتر و تکراری بر اساس اجرای بازپرداخت؛
- کنترل و پرداخت موثر وام؛
- تأمین امنیت برای محصولات پس‌انداز.

اگرچه برخی MFIها توسعه خدمات شرکتی مانند مهارت‌های بازاریابی و کارآموزی، و خدمات اجتماعی از قبیل سوادآموزی و بهداشت، را تأمین می‌نمایند، اما به طور کلی شامل تعریف تأمین مالی خرد نمی‌شوند (با این وجود از آنجایی که برخی از MFIها این خدمات را تأمین می‌کنند، توسعه خدمات شرکت‌ها و خدمات اجتماعی را مختصراً در فصل سوم، مورد بحث قرار می‌گیرند).

MFIها می‌توانند به عنوان سازمان‌های غیردولتی (NGOها) تعاونی‌های وام‌دهنده و پس‌انداز، اتحادیه‌های اعتباری، باندهای دولتی، بانکهای تجاری، یا موسسات مالی غیربانکی باشند. مشتریان تأمین مالی خرد، عموماً، کارآفرینان و خویش‌فرمایان کم‌درآمد هم در نواحی شهری و هم در نواحی روستایی می‌باشند. مشتریان تأمین مالی خرد اغلب تجار، دستفروشان خیابانی، کشاورزان کوچک، ارائه‌کنندگان خدمات (آرایشگران، رانندگان^۱)، تولیدکنندگان کوچک و صنعتگران مانند آهن‌گران و خیاطان هستند. فعالیت‌های آنان عموماً، منبع ثابتی از درآمد (اغلب از طریق بیش از یک فعالیت) را فراهم می‌نماید. اگرچه آنها فقیر هستند، اما به طور کلی جزء «فقیرترین محسوب نمی‌شوند.

وام‌دهندگان پول، بنگاهداران و انجمن‌های گردش پس‌انداز و اعتبار، تأمین‌کنندگان غیررسمی تأمین مالی خرد به عنوان منابع مهم میانجی‌گیری مالی هستند. اما در این کتاب جزئیات آن نمی‌پردازیم بلکه بر MFIهای رسمی‌تر متمرکز می‌شویم.

تأمین مالی خرد در طول دهه ۸۰ به عنوان پاسخی به تردیدها و یافته‌های تحقیق در مورد ارائه اعتبار دارای یارانه دولتی به کشاورزان فقیر به وجود آمد. موسسات دولتی در طول دهه ۷۰ روش برجسته جهت تأمین اعتبار ثمربخش برای کسانی بودند که قبلاً به تسهیلات اعتباری دسترسی نداشتند - افرادی که مجبور بودند نرخ‌های بهره مبنی بر رباخواری یا اجاره‌بها را بپردازند. دولت‌ها و اهداکنندگان بین‌المللی گمان می‌کردند که فقط به اعتبارات ارزان نیاز داشته و به این مسئله به عنوان روشی برای ارتقای تولید کشاورزی توسط زمین‌داران کوچک برخورد می‌نمودند. اهداکنندگان علاوه بر تأمین اعتبار کشاورزی دارای یارانه دولتی، اتحادیه‌های اعتباری را برقرار کردند که توسط مدافعین^۱ که در سال ۱۸۶۴ در آلمان توسعه یافت، القا گردید. تمرکز این موسسات دولتی - تعاونی، نور، بیشتر بر تجهیز پس‌اندازها در نواحی روستایی و در تلاش جهت آموزش دادن کشاورزان فقیر که چگونه پس‌انداز نمایند، می‌باشد.

مدل اعتباری هدفمند و یارانه دولتی که در اواسط دهه ۸۰ توسط اکثر اهداکنندگان آغاز شد، هدف آن تفکر انتقادی^۲ بود، زیرا اکثر برنامه‌ها، خسارت‌های مهم انبوه را جمع‌آوری کرده و به منظور ادامه عملیات^۳، به سرمایه‌گذاری مجدد نیازمند بود. بدیهی است که راه‌حل‌های بازار محور^۴ در نیاز بودند. این امر به رهیافت جدیدی منجر شد که تأمین مالی خرد را به عنوان بخش جزئی سیستم مالی کلی به شمار می‌آورد. تأکید بر پرداخت سریع وام‌های یارانه‌ای به حمایت هدف در راستای ایجاد موسسات محلی و پایدار به منظور خدمات رسانی به افراد نیازمند یافت.

NGOهای محلی نسبت به رهیافتهای ناپایدار برای توسعه اجتماعی، به طور همزمان، جستجوی رهیافت بلندمدتی را آغاز نمودند. در آسیا دکتر محمد یونس از بنگلادش این رهیافتهای را با کمک یک طرح وام دهی گروه آزمایشی برای افراد فاقد زمین، هدایت نمود. این مسئله بعدها به بانک گرمین^۵ تبدیل شد که اکنون به بیش از ۲۰۴ میلیون مشتری خدمات رسانی می‌نماید (۹۴٪ آنها زن هستند) و مدلی برای بسیاری از کشورها می‌باشد. ACCION بین‌المللی در آمریکای لاتین از توسعه وام دادن به فروشندگان شهری حمایت نمود و Fundacion Carvajal یک سیستم اعتباری و

1. Raiffeisen

2. Grameen

کارآموزی را برای کارآفرینان خرد انفرادی توسعه داد.

تغییرات اساسی نیز در بخش مالی رخ داد. بانک رکیت اندونزی- بانک روستایی و تحت مالکیت دولت- به فراهم نمودن اعتبار یارانه ای و انتخاب رهیافتی نهادی تغییر یافت که بر اساس اصول بازار عمل می‌کند. مخصوصاً، بانک رکیت اندونزی گروه شفافی از پاداشها را برای وام‌گیرندگان (کشاورزان و صنایع کوچک) و کارکنان، با بازپرداخت به موقع وام توسعه داد و بر تجهیز پس‌اندازهای اختیاری به عنوان منبع صندوق‌ها تکیه نمود.

مسئله تأمین مالی خرد از آغاز دهه ۸۰ تاکنون به طور قابل توجهی پیشرفت نموده است. اهداکنندگان با تمرکز بر MFI‌هایی که در دستیابی به توسعه اساسی و پایدار مالی متعهد گردیدند، معادنه فعالیت‌های تأمین مالی خرد را پشتیبانی و ترغیب می‌نمایند. امروزه، تمرکز آنها بر فراهم نمودن خدمات مالی است، در حالی که در طول دهه ۷۰ و قسمت اعظم دهه ۶۰، توسط بسته اعتباری منسجم و کارآموزی، مشخص می‌شدند که نیازمند یارانه بودند. K-REP در کنیا و ADEMI/Banc ADEMI در جمهوری دومینیک) شروع به تبدیل شدن به مراعات مالی رسمی شدند که نیاز به فراهم نمودن خدمات پس‌انداز برای مشتریان خود همچنین دسترسی به منابع بودجه‌بندی بازار را مشخص نمودند، نه اینکه بر صندوق‌های اهداکننده تکیه نمایند. این شناخت نیازمند دستیابی به پایداری مالی به رهیافت کنونی «سیستم‌های مالی» برای تأمین مالی خرد منجر شد.

این رهیافت به وسیله عقاید ذیل شناخته می‌شود:

- اعتبار تخصیص یافته یارانه ای دولت در جهت توسعه
- افراد فقیر می‌توانند نرخ های بهره را به اندازه کافی، بالا پرداخت نمایند تا هزینه‌های معامله و پیامدهای ناقص بازارهای اطلاعات که وام‌دهندگان در آن فعالیت می‌نمایند را پوشش دهند.
- هدف پایداری (جبران هزینه و در آخر منفعت) نه تنها برای اجرای نهادینه وام‌دهی، بلکه برای ایجاد موسسه متمرکزتر و کارآمدتر وام‌دهنده به منزله یک

راهنما می‌باشد.

- به دلیل اینکه اندازه‌های وام برای فقرا کوچک هستند، MFI ها اگر خواهان پایدار شدن هستند، باید به میزان کافی دسترسی یابند.
- رشد قابل اندازه‌گیری شرکت و همچنین اثرگذاری بر فقر، نمی‌تواند به آسانی یا به دقت نشان داده شود؛ توسعه و نرخ های بازپرداخت می‌توانند نماینده‌ای برای این اثر باشند.

یکی از فرضیه‌های اصلی دیدگاه فوق این است که اکثر فقرا، فعالانه خواهان اعتباری پرثمر بوده و این که آنها می‌توانند آن را جذب کرده و به کار ببرند. اما تحقیقات بدست آمده نشان می‌دهد که مسئله تأمین مالی خرد استنتاج شده است، فقرا در اکثر موقعیتها خواهان این نمودن تسهیلات پس‌اندازها و وام مصرفی، فقط به اندازه اعتبار تولیدی و در برخی موارد به جای اعتبار تولیدی، می‌باشند. MFI ها نیز در حال پاسخ دادن به این تقاضاها فراهم نمودن خدمات اختیاری پس‌انداز و سایر انواع وام می‌باشند.

اندازه صنعت تأمین مالی خرد:

پروژه بانکداری پایدار با کمک فقرا بین سالهای ۱۹۹۰ و ۱۹۹۶ فهرستی از MFI ها را در سطح جهان گردآوری نمود. این لیست تقریباً تعداد ۱۰۰۰ موسسه را در برمی‌گرفت که خدمات تأمین مالی خرد را تأمین نمودند، که حداقل به تعداد ۱۰۰۰ مشتری رسید و حداقل به مدت سه سال فعالیت نمود. بیش از ۲۰۰ موسسه از این لیست، به پرسشنامه دو صفحه‌ای که ویژگی‌های نهادی اساسی را پوشش می‌داد، پاسخ دادند. تا سپتامبر سال ۱۹۹۵، حدود ۷ میلیارد دلار آمریکا در خصوص وام‌های پرداخت نشده برای بیش از ۱۳ میلیون نفر و گروه فراهم گردید. علاوه بر این، بیش از ۱۹ میلیارد دلار آمریکا در ۴۵ میلیون حساب سپرده جاری تجهیز گردید.

نتایج کلی این لیست عبارت بود از:

- بانکهای تجاری و پس‌انداز مسئول بیشترین سهم مانده وام‌های پرداخت نشده و مانده سپرده بودند.